

Begreper i voksnes læring

Definisjoner og forklaringer på noen sentrale begreper brukt i voksnes læring

Fagområdet ”voksnes læring” har som andre områder sitt stammespråk og sine egne akronymer/forkortelser. Noen begreper er felles med andre områder, særlig utdanningsfeltet, mens andre begreper er skapt innenfor fagfeltet selv, gjerne ut fra historie og tradisjoner, bl.a. innen nordisk folkeopplysning. Den begrepsordlisten som her følger er ikke uttømmende og heller ikke autorisert. Listen bygger bl.a. på boken ”Voksnes læring” (Universitetsforlaget, Oslo 2000), Lov om voksenopplæring (1976), diskusjoner i utvalget som har utredet studieforbundene (Tronutvalget 2006/2007) og diverse rapporter og oppslagsverk i Voksenopplæringsforbundets eie. Listen er alfabetisk.

Arbeidsmarkedsopplæring

Omfatter opplæring som ledd i arbeidsmarkeds- og sysselsettingspolitikken. Kan være etterutdanning eller førstegangsutdanning. Skjer i regi av NAV (tidligere aetat) og med diverse opplæringsaktører som tilbydere på oppdrag/anbud fra NAV.

Bedriftsopplæring

Bedriftsintern opplæring

Opplæring i og i regi av bedrifter og virksomheter, gjerne organisert av bedriften selv for sine ansatte. Slik opplæring kan også utføres av neksterne tilbydere på oppdrag fra bedriften. Poenget er at læringen skal skje i bedriften, i tilknytning til arbeidet, gjerne i arbeidstiden. Opplæringen skjer for eksempel som et resultat av innføring av ny teknologi i virksomheten med behov for videre kvalifisering eller spesialisering innen arbeidsstokken. Se også: *Læring på arbeidsplassen, Kompetanseutvikling.*

Danning/dannelse

Det er flere forståelser av begrepet ”dannelse”. Her velger vi forståelsen ”modning”; det å utvikle seg til gangs menneske, det å kunne takle mellommenneskelige relasjoner i ulike kontekster. Dette er en forståelse som ligger tett på det svenske ”bildning”. Slik kan man også betrakte danning som det livslange prosjektet det er å fylle ut sitt bilde av seg selv.

Deltakerstyring/-innflytelse

Deltakerne skal ha en reell innflytelse på opplegg og gjennomføring av de studietiltakene/kursene de deltar på, med tanke på at aktiv deltakelse fremmer både læring og demokratiforståelse. Definisjonen er utledet av en bestemmelse i Lov om voksenopplæring (1976), og gjelder i utgangspunktet opplæring som er organisert etter denne loven.

Demokratisk læring

Er en undervisnings- og opplæringsform preget av utstrakt deltakerinnflytelse og deltakermedvirkning.

Dialogbasert læring

Er læring som resultat av en prosess der den likeverdige samtalen/dialogen er det bærende elementet. Kunnskap overføres mellom dialogpartnere, gjerne i gruppe/studiering basert på den enkeltes tidligere kunnskaper, ferdigheter, holdninger og erfaringer. Delt kunnskap forutsettes å skape refleksjon og dermed ny kunnskap.

Erfaringsbasert kunnskap

Betegner den kunnskap som oppstår gjennom deling av erfaringer (se dialogbasert læring)

Erfaringslæring/erfaringsbasert læring

Se dialogbasert læring over.

Handlingsbåren kunnskap

Er ”håndens kunnskap”, nevnt også som taus kunnskap (tacit knowledge), og betegner kunnskap som tilegnes gjennom praksis/handling og som ikke alltid oppfattes som kunnskapstilegnelse i seg selv, der og da.

Handlingsbåren kunnskap er en Læringen er en indirekte følge av læring gjennom aktiv handling.

Etterutdanning

Begrepet ble tidlig definert av Ottosenkomiteen på 1960-tallet som ”all utdanning som kompletterer, ajourfører, fornyer og utdypet grunnutdanningen (også kalt førstegangsutdanningen) eller spesialutdanning, og som normalt tas etter opphold i arbeidslivet”. Kompetansereformen definerer begrepet omtrent på samme måte, men etterutdanning kan også være kompletterende utdanning som ikke bare tas ”etter opphold i arbeidslivet”, men også i tilknytning til dette.

En allmenn definisjon er også at etterutdanning er oppdatering av den grunnutdanningen man har.

Fleksibel undervisning, fleksibel opplæring – og fleksibel læring

Fleksibel undervisning og opplæring assosieres gjerne med bruk av IKT, som ofte gir økt fleksibilitet, men ikke er forutsetningen for å kunne kalle læringen fleksibel. Flexibel undervisning og opplæring er å ta i bruk flere kanaler og metoder i formidlingsprosessen, og å organisere opplæringen i tid, sted og rom slik at den er tilpasset deltakernes ulike behov og læringsevner til ulike tider.

Fleksibel læring er et vanskelig begrep å forholde seg til, ettersom læring er noe som skjer i og med det enkelte menneske. Men begrepet er i bruk, og vi velger å definere det slik: fleksibel læring vil si å tilegne seg nye kunnskaper, ferdigheter og holdninger gjennom selvstyrte læringsprosesser og selvvalgte læringsformer. (Fjernundervisning er med andre ord en altfor snever forståelse av fleksibel læring).

Folkeopplysning

Begrepet har to hovedbetydninger. Den ene – mye brukt i medier – kan for noen ha en odøs klang, i det ”folkeopplysning” brukes i forbindelse med tanken om at ”noen som vet skal opplyse noen som ikke vet”. Altså et slags ovenfra og nedad-holdning. Den andre betydningen av ”folkeopplysning” er å betrakte opplysning som noe som skjer i og mellom mennesker; gjerne i demokratisk dialog. Begrepet ”folkelig opplysning” benyttes også om dette,

særlig i dansk. Ellers: Folkeopplysning er et nordisk begrep som har vist seg svært vanskelig å oversette til andre språk uten at betydningen endres eller forringes. Begrepet brukes bl.a. i folkehøyskoler og studieforbund om:

- Erfaringsbasert læring
- Samtalebasert læring
- Deltakerstyrt læring
- Inkluderende læring, gjerne i selvstyrte grupper
- Heterogen læring, ulike erfaringer møtes og brynes
- Opposisjonell læring, karakterisert av motkulturelle aktiviteter på tvers av hovedstrømninger.

Formell kompetanse

Formell kompetanse eller formalkompetanse er vitnemål/eksamen/karakterutskrift/gradsbevis ervervet gjennom deltakelse i det offentlige utdanningssystemet. Formell kompetansen gir adgang til videre (formell) utdanning ved for eksempel et universitet. Formalkompetansen er beviser på hva du har lært, og/eller hvilken utdanning du har vært igjennom.

Frigjøringspedagogikk

Relatert til voksnes læring skriver Sven Borgen:

”Målet for dem alle (også Sokrates) var frigjøring. For Sokrates gjaldt det frigjøring fra fordommer, for (N. F. S.) Grundtvig frigjøring fra kulturimperialisme og den sorte skolen og frihet til å ta del i utforming av landets politiske og kulturelle liv. For (Paulo) Freire frigjøring, politisk og personlig – fra undertrykkelse og for (Oscar) Negt klassens frigjøring. Målet med voksenundervisning er frigjøring; kunnskap om ens egen situasjon, slik at man skaper et handlingspotensial på grunnlag av denne kunnskapen. Dette er ikke å forveksle med den liberalistiske frigjøring, der dens enes frihet er den andres lenke (The selfmade man). Det handler om det frihetsbegrep som Grundtvig og Freire har beskrevet: frigjøring som en kollektiv handling. Menneskets frigjøring gjennom en endring av de undertrykkende elementer i samfunnet.”

(Kilde: Sven Borgen, ”Dialogpedagogikk”, oversatt fra dansk)

Frivillige og ideelle organisasjoner

Kan benyttes som fellesbetegnelse på alle de organisasjonene som er definert innenfor sektoren ”frivillig sektors voksenopplæring”, både studieforbundene, deres medlemsorganisasjoner og paraplyorganisasjonen VOFO. Felles for disse er at de baserer seg på aktivt og demokratisk medlemskap av individer eller organisasjoner.

Frivillig sektor

Er betegnelsen på den sektoren som omfatter organisasjonene nevnt over (frivillige, ideelle, demokratiske organisasjoner og foreninger), også kalt tredje sektor, ideell sektor eller sivil sektor/det sivile samfunnet. Tredje sektor brukes opprinnelig i forbindelse med realkompetanse og ikke ellers. Sivilsamfunn dekker mer enn ideell sektor.

Førstegangsutdanning

Utdanning som tilsvarer de ordinære utdanningstilbudene i offentlige utdanningsinstitusjoner og offentlige sertifiseringer/eksamener, på grunnskolens, den videregående skolens og på høyere utdanningsinstitusjoners nivå.

Grunnopl ring/utdanning

Grunnopl ring brukes synonymt med førstegangsutdanning, som er den utdanning som foregår fra grunnskolen til man avslutter sin utdanning innenfor det formelle utdanningssystemet. Obligatorisk førstegangsutdanning er i dag tiårig grunnskole. Alle har rett til førstegangsutdanning/grunnopl ring til og med videregående skole. Grunnopl ring tas i regelen sammenhengende uten avbrudd fra barne- og ungdomsårene til fullført fagutdanning etter avsluttede høyere studier.

Voksne som ikke har fullført sin grunnopl ring skal etter Opplæringsloven kunne få tilpasset tilbud om dette og har rett til   gjennomføre både grunnskole og videregående skole som voksen. Det er et offentlig ansvar, men det offentlige (gj rne fylkeskommunen, som har ansvar for videregående skole) kan benytte aktører som studieforbund og andre som tilbydere.

Helhetlig kompetanse

Begrepet forholder seg både til det samfunnsnyttige (teknokratiske) og egennyttige (eksistensielle). I St .meld. nr. 42 (1997-98) *Kompetansereformen* er begrepet forklart slik: "...må legge til rette for at norsk arbeidsliv f r den kompetansetilførsel som er nødvendig for en videre positiv utvikling... Og ikke minst skal det enkelte individ stå i sentrum for det hele. Uten individets engasjement, interesse og motivasjon blir det lite eller ingen læring og kompetanseutvikling... Mennesket må være i sentrum for et godt fungerende arbeidsliv, men også som mål for det hele. Og kunnskapssynet må være bredt. Mennesket er ikke bare hjørne og hender. Det er også følelser, verdier,  nd og samkvem."

Intellektuelle kvalifikasjoner

Intellektuelle kvalifikasjoner vil si evnen til   angripe og løse komplekse oppgaver. Evnen til   handle kreativt, til   kunne "tenke det utenkelige" og til   forstå og ha evne til   samarbeide med andre uavhengig av deres bakgrunn og kultur.

Kompetanse

Kompetanse er et uttrykk for all den kunnskap, viten og de ferdigheter et menneske har, behersker og kan benytte seg av. Kompetanse er svært n r begrepet "evner", eller på nynorsk; "dugleik". Det beskriver hva vi duger til. Man kan ha kompetanse av forskjellige slag innen forskjellige områder eller innenfor et veldig snevert felt.

Kunnskap

Det vi kan og vet; opplysninger og fakta. Lærdom, skapt av "  kunne...", det som er lært, det som kan repeteres og erindres.

Kursbevis

Er dokumentet deltakere på et kurs mottar etter at kurset er over. Benyttes bl.a. av studieforbund. (ref. også Lov om voksenopl ring).

Kurs

Er fellesbetegnelsen på alle organiserte opplæringsaktiviteter, i regi av studieforbund eller andre aktører. Studieforbundene benytter ofte begrepene "kurs" og "studieringer" om hverandre.

Kvalifikasjoner

Kvalifikasjoner er et uttrykk for den kompetanse som er nødvendig for å utføre et nærmere bestemt arbeid. "... var kvalifisert for regnskapsarbeid..". Begrepet er ikke så mye brukt i Norge i dag. Det er erstattet av og derfor brukt synonymt med kompetanse. Kvalifikasjon benyttes også som betegnelse på formelt bevist kompetanse.

Livslang læring

Utvalget legger en vid forståelse av læring og kompetanse til grunn: Tilegne seg og utvikle kunnskaper, ferdigheter, innsikt, erfaringer, holdninger som setter en i stand til å mestre livssituasjonen og løse oppgaver. NOU 1986:23 *Livslang læring* definerer begrepet slik: "All læring som pågår hele livet i de ulike livssituasjoner." Læring er det overordnede begrepet, det er en prosess som er knyttet til utvikling av mennesket og til kompetanse." Livslang læring gjelder fra vogge til grav.

Læring

Begrepet er definert på ulike måter i ulike sammenhenger, avhengig av om angrepsvinkelen er psykologisk, pedagogisk eller politisk. En kort og anerkjent definisjon er: Læring er en prosess som fører fram til endring av atferd og holdninger som resultat av enten refleksjon eller av mer bevisst tilegnelse av kunnskaper og ferdigheter.

Medlemsorganisasjoner i studieforbund

Betegner frivillige, demokratisk oppbygde og landsdekkende organisasjoner og foreninger som er medlemmer av studieforbund og som har voksenalring som hoved- eller deloppgave. Studieforbundene har pr. i dag ca 435 medlemsorganisasjoner.

Metalæring

Metalæring er en form for erfaringslæring. Metalæring er den læring som deltakeren, arbeidstakeren eller kursdeltakeren erverver seg av selve prosessen i den institusjonen eller opplærings situasjonen han befinner seg i. Metalæring er den læringen som skjer ved siden av den tilsiktede læringen og har med selve læringsformen å gjøre, mer enn med læringsinnholdet; altså ikke intendert eller planlagt, men uformell læring.

Realkompetanse

Dette begrepet har for alvor kommet inn i språket vårt gjennom kompetansereformen og benyttes oftest om den kompetansen som er tilegnet utenfor skoleportene; gjennom yrkespraksis, samfunnsengasjement, ikke-formelle kurs og uformell læring. De siste endingene til forskriftene til opplæringsloven (januar 2001) definerer realkompetanse som summen av den formelle og uformelle kompetansen et menneske har. Altså all kompetanse, uavhengig av hvor og hvordan der er utviklet.

Sosial kompetanse – sosiale egenskaper, myk kompetanse...

Dette vil si evnen til å arbeide sammen og kommunisere likeverdig i skiftende og flerkulturelle grupper, både som ledere og medarbeidere. Sosial kompetanse er innlevelse, medfølelse og empati. Vi bruker også begreper som "myk kompetanse" og "personlig kompetanse" om det samme.

Studiearbeid

Er historisk en betegnelse på læringsaktiviteter i frivillige organisasjoner (opplysningsorganisasjoner/studieforbund), gjerne gjennomført som

studieringer (*se studiering*), helgekurs eller lignende. Begrepet indikerer at læring er et stykke arbeid...

Studieforbund

Er definert i § 10 i Lov om voksenopplæring som et offentlig godkjent forbund av medlemsorganisasjoner, demokratisk bygd opp, tilhørende frivillig sektor og har (i egen regi og/eller gjennom sine medlemsorganisasjoner) voksenlæring som hovedformål. I dag er det 20 godkjente studieforbund.

Studieplan

Betegner det dokumentet som studieforbundet godkjenner som grunnlag for å gjennomføre en læringsaktivitet og som beskriver læringsmål, læringsmetoder, læringsmidler, progresjon, varighet etc.

Studiering/studiesirkel

Betegner den klassiske og typiske læringsform og læringsmetode i frivillig sektor, erfarings- og dialogbasert læring organisert i mindre selvstyrte grupper. Formen er også beskrevet i Lov om voksenopplæring.

Tverrfaglig kompetanse

Begrepet brukes om egenskaper som evnen til å identifisere og løse komplekse problemer. Egenskapene handler mest om metoder og ikke fag. De kalles tverrfaglige kvalifikasjoner da de kan brukes i så vel samfunnslivet og arbeidslivet som i privatlivet, og fordi de går på tvers av tradisjonelle fagdisipliner og fagplaner.

Uformell læring

Er læring som skjer på alle livets arenaer, men som gjerne ikke er planlagt eller tilsiktet og organisert som en læringsprosess i seg. Uformell læring kan utvide ens kompetanse uten at man deltar i organiserte læringsopplegg. (Formell læring er utvidelse av ens kompetanse ved å delta i organiserte, formelle læringsopplegg som gir eksamensbevis.) Uformell læring skjer også under formelle lærings- og utdanningsprosesser, uten at det er planlagt. For eksempel: Du går på skolen, lærer om likestilling og alles deltakelse og kun guttene får oppmerksomhet og blir spurt.. Hva lærer du da?

Utdanning – Voksenutdanning

Begrepet voksenutdanning er ikke i vanlig bruk på norsk. Vi snakker helst om voksenopplæring. I Danmark er derimot begrepet ”voksenuddannelse” vanlig. I Sverige brukes begrepsparet ”folkbildning” og ”vuxenbildning”, der ”bildning” beskriver organisert opplæring uten tilknytning til eksamener, pensa eller skolesystem, mens ”utbildning” beskriver den opplæring som foregår i eller med paralleller i skolesystemet. Dermed kan også (voksen)utdanning hos oss bety organisert opplæring som gir formell kompetanse, gjennomført i eller med paralleller i skolesystemet.

Videreutdanning

Videreutdanning er utdanning som for den enkelte hever det formelle nivået i forhold til tidligere grunnutdanning. Det er altså en form for videreføring av grunnutdanningen eller alternativt en parallell utdanning på nivå med det man har fra før (for eksempel en siviløkonom som også tar et sivilingeniørstudium).

Voksen

Hva vil det si å være voksen i forbindelse med organisert undervisning og læring? Hvordan oppfatter folk i dag det å være voksen? Undersøkelser (Bo Jacobsen 1983) viser at nesten alle spurte voksne deltakere i voksenundervisning forbinder det å være voksen med å ha et ansvar og med å kunne bestemme selv. De fleste har en forestilling om å ta tingene som de kommer. Inntil for noen tiår siden forbandt man det å være voksen med noe etablert, noe med å være ferdig med de usikre ungdomsårene, noe med å ha funnet sitt grunnlag, sine meninger, sin form, seg selv. Senere er dette synet endret, og gjennom filosofien om livslang læring (UNESCO etter 1970) er flere og flere voksne innforstått med at man kan lære mer gjennom hele sitt voksne liv.

Voksenbegrepet er i sterkere grad forbundet med åpenhet og utvikling. Mens det å påbegynne en ny utdanning midt i livet tidligere ble ansett for litt umodent og tegn på dårlig tilpasning, er det etter hvert ansett for et positivt tegn på å være i utvikling, på at det ”skjer noe med en”.

Mye tyder på at vi uunngåelig om ikke lenge vil få et samfunn der alle periodisk vil være under utdanning. Et slikt samfunn vil kunne gi to helt forskjellige retninger:

Første mulighet er at vi får et samfunn av beherskede, voksne elever (studenter, deltakere), der alle er kontrollerte, umyndiggjorte, tvangsinfantiliserte.

Andre muligheter er at vi får et samfunn av utviklere; alle voksne er selvstendig i gang med å utvikle seg selv, hverandre og omgivelsene. Det er et samfunn av autonome individer, som i fellesskap finner ut hva de vil med seg selv og hverandre, og som fremadskridende skaper de tilstander som de ønsker, tilstander som på sin side igjen skaper nye ønsker hos folk (Jacobsen). Kanskje ser vi nå -15 år etter – konturene av noe som ligger midt mellom Jacobsens scenarier..

Bergstedt antyder også at alt snakk om livslang læring i noen utstrekning kan være uttrykk for et ønske om å holde seg ung. Læring er noe som i stor utstrekning kobles sammen med skolen, og skolen kobles i sin tur sammen med barndom og ungdom. Hva skulle da være et bedre uttrykk for den evige ungdom enn å gå i skole hele livet? Å være involvert i livslang læring? Her handler læring om muligheter til frihet, blant annet en frihet fra aldring (etter Bergstedt).

Men med økt fokus på livslang læring – i betydningen læring fra vugge til grav – blir voksenbegrepet på nytt problematisk, fordi både unge og eldre, flere aldersgrupper, vil være samlet på samme læringsarena til samme tid.

Skal man i fortsettelsen skille ut en egen voksenopplæring, etter- og videreutdanning – og voksenpedagogikk – på framtidens arenaer for livslang læring, må det kanskje ved å søke tilbake til Lov om voksenopplæring (1976), der all førstegangsutdanning ikke er en del av voksenbegrepet, men der den nedre aldersgrense for deltakelse i frivillig voksenopplæring er 14 år. (se under voksenopplæring).

Voksenlæring – voksnes læring

Hvorfor snakker vi nå mer og mer om voksnes læring, og ikke lenger bare om voksenopplæring? Svar: Vi følger en trend. Men vi følger også en holdningsendring. La oss først se på begrepet voksenopplæring:

Voksenopplæring

Med voksenopplæring menes all opplæring som ikke er et ledd i førstegangsopplæringen. Etter denne definisjonen vil begrepet voksenopplæring omfatte all allmenn opplæring og yrkes- og fagopplæring som voksne søker å skaffe seg etter å ha vært ute i arbeidslivet en tid. Voksenopplæring er den organiserte delen av den livslange læringen som foregår *ut over* grunnutdanningen og er spesielt tilrettelagt for voksne. (St.prp. nr. 92 (1964-65) *Voksenopplæring for alle*)

Voksenpedagogikk

Vitenskapen om hvordan voksne lærer. En tverrvitenskap som inneholder elementer fra både pedagogikk, politikk, sosiologi, psykologi og antropologi. Sett av enkelte som et "bastardbegrep", etter som pedagogikk er vitenskapen om hvordan barn og unge lærer (peda = barn). I noen kulturer benyttes derfor helle begrepet "andragikk" om voksnes læring.

Yrkesutdanning

Grunnopplæring innen et yrke. Formell opplæring når yrkesutdanningen er en yrkesfaglig studieretning i videregående skole eller skjer i regi av en fagskole, et studieforbund på oppdrag fra det offentlige eller tilsvarende.

Kilder:

Voksenpædagogisk Opslagsbog, Chr. Ejlers Forlag, København 1999
Pedagogisk-psykologisk ordbok, Kunnskapsforlaget, Oslo 1984
Pedagogisk oppslagsbok, bind 1 og 2, Gyldendal, Oslo 1974
Voksnes læring, Universitetsforlaget, Oslo 2000
Lov om voksenopplæring, Oslo 1976/1992

... og ellers henvisninger under enkelte av definisjonene.

VOFO 2007-08-22/revidert 2008-01-16 OG 2008-06-18
STURLA.BJERKAKER@VOFO.NO